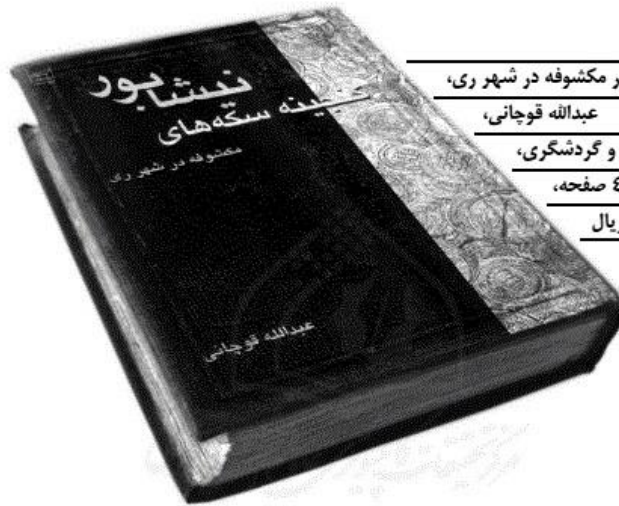

گنجینه‌ی سکه‌های نیشابور مکشوفه در شهر ری

گنجینه سکه‌های نیشابور مکشوفه در شهر ری،

عبدالله قوچانی،

سازمان میراث فرهنگی و گردشگری،

چاپ اول ۱۳۸۳، ۴۴۸ صفحه،

قیمت ۵۵۰۰ ریال

ناصر نورزاده چکنی

کتاب ماه
بهار و اسفند ۱۳۸۴

پژوهش بر روی سکه‌ها، گذشته از صعوبت و دشواری و نیز حساسیت استخراج اطلاعات از جمله مباحث بسیار شیرینی است که نتایج حاصل از تحقیق بر روی آنها در بازسازی روند تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به شدت مؤثر است. ضمن آنکه ابعاد هنری و فنی تولید آنها نیز در روند شکل‌گیری شیوه‌های مختلف کتابت و خوشنویسی، هنر حکاکی و صنعت فلزکاری و فن سکه‌زنی و نگاه زیباشناختی نقش سکه‌ها دارای اهمیت بسزایی است. سکه‌ها یا به تعداد محدود و پراکنده و یا به صورت مجموعه‌های کوچک و بزرگ (از نظر تعداد) به دست می‌آیند. کشف آنها در محوطه‌های مسکونی و در حین عملیات کاوش محدود، ولی در مقابل به دست آمدنشان در خارج از مناطق مسکونی و محوطه‌های کاوش و آن هم به صورت اتفاقی بسیار معمول است. یکی از شیوه‌های مرسوم و مفید در مطالعه‌ی سکه‌ها، پژوهش بر روی مجموعه سکه‌هایی است که یکجا و در یک مکان به دست می‌آیند. زیرا که آنها از ارزش بالایی در بازشناسی جریان‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دوره یا دوره‌هایی که به آن متعلقند، برخوردارند. کتاب گنجینه‌ی سکه‌های نیشابور مکشوفه در شهر ری که بهتر بود عنوان آن را سکه‌های نیشابور در گنجینه‌ی ری (چنان که از عنوان انگلیسی آن مستفاد می‌شود) می‌گذاشتند، اثر گرانقدر و مهمی است که توسط پژوهشگری

توانا و محققى كوشا چون آقاي عبدالله قوچانسی تهیه شده و توسط سازمان میراث فرهنگی در سال ۱۳۸۳ روانه بازار نشر شده و شاید اگر اغراق نکنیم برای اولین بار کتابی اصیل و اساسی در حوزه سکه‌های اسلامی در اختیار پژوهشگران قرار گرفته است. سال‌هاست از انتشار کتاب مهم و اساسی جی.سی. مایلز در مورد سکه‌های ضرب ری (G.C.Miles, *Numismatic History of Rayy*, ANSNS, Vol II NY.1938) و چند مطلب کوچک و بزرگ در همین شکل و سیاق می‌گذرد و اکنون کتاب آقای قوچانی ضمن روشن کردن مجدد این چراغ، توانسته است ابعاد تازه‌ای را نیز به آن بیفزاید.

کتاب در قطع رحلی با کیفیتی خوب و در چهار بخش و ۴۴۸ صفحه به چاپ رسیده است. در بخش اول شامل پیشگفتار و مقدمه، نویسنده به چگونگی کشف چنین مجموعه‌ی بزرگ و مهمی از سکه‌های طلای اسلامی بالغ بر ۲۲۰۶ سکه پرداخته و آنها را در ۱۲ دوره‌ی تاریخی طبقه‌بندی کرده است (البته تعدادی سکه‌ی طلای بیزانسی نیز در این مجموعه موجود است). از مجموعه‌ی ۲۲۰۶ سکه، تعداد ۱۸۰۰

اگر اغراق نکنیم

برای اولین بار

کتابی اصیل

و اساسی در

حوزه سکه‌های

اسلامی در اختیار

پژوهشگران قرار

گرفته است

سکه یا دینار طلا در نیشاپور ضرب شده‌اند که به دوره‌ی حکومت احمد بن اسماعیل سامانی (از سال ۲۹۷ هـ) تا زمان سلطان سنجر سلجوقی (ضرب ۴۹۴ هـ) متعلق‌اند. بخش دوم کتاب از ص ۱۵-۶۰ به معرفی حکام و سلاطینی پرداخته که سکه‌ها به نام آنها و در نیشاپور به ضرب رسیده‌اند که حدود ۲۱ نفر، از زمان احمد بن اسماعیل سامانی تا سلطان سنجر را شامل می‌شود (احمد بن اسماعیل، نصر بن احمد، نوح بن نصر، عبدالملک بن نوح، منصور بن نوح، ابوالحسن محمد بن سیمجور، نوح بن منصور، حسام‌الدوله تاش، ابوالحسن فائق‌الخاصه، ابوعلی بن سیمجور، منصور بن نوح بن منصور، بکتوزن، عبدالملک بن نوح، ایلک‌خان، محمود غزنوی، مسعود غزنوی، طغرل یک، ملکشاه بن محمد، ابوشجاع محمد بن ملکشاه، سلطان سنجر). با توجه به تعداد ۱۸۰۰ سکه‌ی ضرب نیشاپور مشخص نیست که تعداد سکه‌های هر یک از حکام فوق‌الاشاره چیست. این بخش اگرچه کوتاه است ولی اطلاعات کافی و مناسبی را در اختیار خواننده قرار می‌دهد.

بخش سوم که صفحات ۶۳ تا ۲۲۳ را به خود اختصاص داده در خصوص موضوعات مهم و متنوعی از بحث سکه‌های اسلامی است که حاصل دقت و نکته‌بینی نویسنده و کوشش او در فهم برخی از ابهامات و نایافته‌های امر سکه‌زنی در دوران اسلامی است. شاید که در وهله‌ی اول ارائه‌ی این مطالب در معرفی و مطالعه‌ی این مجموعه ضرورتی نداشته باشد ولی نبود منابع کافی در بحث سکه‌شناسی اسلامی از یک طرف و اهمیت موضوعات مطرح شده از طرف نویسنده‌ی محترم و نکات و اطلاعات تازه‌یاب نامبرده، باعث شده است که بخش مزبور بر ارزش‌های کتاب بیافزاید و به آن کارکردی دوگانه دهد.

بحث‌همواره مجادله‌آمیزی
چون شناخت روی و پشت
سکه (۶۳-۷۰)؛ رابطه‌ی وزن
سکه‌ها با واحد پولی و ارزش
آنها و روش معامله بر اساس

وزن سکه‌ها و نه تعداد آنها (۷۱-۸۶)؛ موضوع سکه‌های قراضه و ارزش آنها (۸۷-۹۱)؛ حروف رمز در سکه‌ها که به حرف اول نام ناظر دارالضرب که معمولاً قاضی شهر است و مسئولیت نظارت و رعایت عیار سکه‌ها در هر سال جدید هجری و از بین بردن قالب‌های سال قبل و نمونه‌های آسیب‌دیده را دارد (۹۳-۱۰۲) با ارائه‌ی فهرست‌های ذی‌ربط؛ آمدن نام خلیفه بر سکه‌ها (۱۰۳-۱۱۲)؛ سکه‌های پیوند و نحوه‌ی استفاده از قالب‌های مختلف در یک سال و یک شهر (۱۱۳-۱۲۸)؛ سکه‌های خفاف (یا سبک) و سکه‌های Brockage (۱۲۹-۱۵۶) فصل مهم قالب‌سازان (۱۶۷-۲۰۴) که از قالب‌سازی به نام «بلحرث (ابوالحارث)» یا «بلحرب (ابوالحرب)»، «بلحرب بن بدر» و «بلحرب بن نصر» در کنار افرادی چون «الحسن بن محمد» و «ابن خدان» یاد شده و در جداولی در ص ۱۷۴-۱۷۵ فهرستی از سکه‌های سامانی که نام قالب‌ساز بر آن آمده ارائه شده است؛ در پایان این بخش بحثی را در مورد تقسیم‌بندی مناطق جهان اسلام و استفاده از سکه‌ها گنجانده و به بحث مناطق صرود (سردسیر) و جروم (گرمسیر) پرداخته است. البته قبلاً نیز در بحث

مطالعات جغرافیایی تاریخی بخش شمالی ایالت فارس به نام صرود و بخش جنوبی و گرمسیر آن به نام جروم خوانده شده است. در همین فصل به وجود دو نام جغرافیایی در سکه‌ها اشاره رفته و شواهدی از نام‌های سجستان به همراه زرنج، ابر شهر به همراه نیشاپور، ارمنیه و هرون آباد ارائه شده است. این شواهد نشان می‌دهد که احتمالاً شیوه‌ی ارائه نام شهر و نام ایالت در مهرهای ساسانی به صورت ارائه‌ی نام شهری که سکه در آن ضرب شده و ایالت مرتبط به آن در سکه‌های اسلامی ادامه و توسعه یافته است.

بی‌تردید این کتاب سال‌ها جزو کتاب‌های مرجع در موضوع سکه‌شناسی دوران اسلامی چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی باقی خواهد ماند و با اینکه در بیست و سومین دوره‌ی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۴ شایستگی گزینش به عنوان کتاب سال را داشت اما تنها به عنوان کتاب شایسته تقدیر در رشته باستان‌شناسی انتخاب شد.

شواهد نشان می‌دهد

که احتمالاً شیوه‌ی ارائه

نام شهر و نام ایالت در

مهرهای ساسانی به

صورت ارائه‌ی نام شهری

که سکه در آن ضرب شده

و ایالت مرتبط به آن در

سکه‌های اسلامی ادامه و

توسعه یافته است

